

EEN NABIJE, SAMENWERKENDE OVERHEID

Anouk de Koning

Als burger word je voortdurend aangesproken door allerlei overheidsinstanties: ‘We zijn er voor jou, denk en doe mee!’ De overheid probeert steeds meer een vriendelijk en menselijk gezicht te laten zien. Dit is geen machtige, afstandelijke bureaucratie, maar een bescheiden overheid die een hand uitsteekt om te helpen, of om een samenwerking te bezegelen. Een nabije overheid die om de hoek te vinden is in een uitnodigend drempelloos gebouw. Een overheid die met jou, je burens en andere burgers wil samenwerken en je daarmee ‘in je kracht zet’. Dit magazine belicht de logica, praktijk en dilemma’s van deze nabije, samenwerkende overheid. In dit inleidende essay schets ik haar geschiedenis en contouren.

De verzorgingsstaat herzien

De nabije of intieme overheid (Vollebergh et al., 2021) is onderdeel van een alomvattende hervorming van de verzorgingsstaat. Zij heeft haar achtergrond in de opeenvolgende decentralisatierondes waarbij gemeenten vanaf de jaren tachtig verantwoordelijk werden voor een groeiend pakket aan voorzieningen. Gemeenten zouden beter kunnen inspelen op lokale behoeften en de weerbarstige werkelijkheid. De verwachte efficiëntie en kostenbesparingen gingen veelal gepaard met stevige bezuinigingen (Van Kersbergen & Vis, 2016).

In de nieuwe, nabije verzorgingsstaat staan activering en eigen verantwoordelijkheid centraal. Geen langdurige afhankelijkheid meer; burgers moeten meer voor zichzelf en de mensen om hen heen zorgen

(Verhoeven & Tonkens, 2013). Dit was de centrale boodschap van de Troonrede van 2013 waarin Koning Willem Alexander ‘de participatiesamenleving’ verkondigde. In de literatuur wordt dit gezien als een verschuiving van sociaal burgerschap waarin het recht op sociale voorzieningen centraal staat, naar ethisch burgerschap waarin juist de morele en affectieve kant van burgerschap wordt benadrukt (Muehlebach, 2012).

De nieuwe verzorgingsstaat, Willem Alexanders participatiesamenleving, heeft twee registers. Op het gebied van uitkeringen voert het register van ‘de strikte bovenmeester’ de boventoon. Hier worden burgers streng gewezen op hun eigen verantwoordelijkheid, of hun gebrek daaraan, en neemt activering en eigen verantwoordelijkheid de vorm aan van

strikte bijstandsregimes met sancties en verplicht vrijwilligerswerk. Maar er is ook een tweede register, dat we vooral terugzien in het ‘sociaal domein’, waar sociaal beleid gemaakt wordt voor de buurten. In het veranderende stelsel moeten overheidsinstanties en programma’s vooral faciliteren en zorgen dat mensen die verantwoordelijkheid voor zichzelf en elkaar kunnen nemen. Daar komen we het register van de nabije, intieme overheid tegen. Een overheid die er voor jou is, altijd dichtbij – om de slogan van de Amsterdamse Ouder- en Kindteams te parafraseren.

In het sociaal domein staat de lokale gemeenschap centraal (Rose, 1996), en moeten overheidspartijen vooral samenwerken met bedrijven, sociale entrepreneurs en bewonersinitiatieven (Torfing et al., 2020), en uiteraard met ‘de wijk’. Dit nieuwe beleidsmantra belooft een democratischere, persoonlijker en effectievere overheid. Het idee van een nationale samenleving waarin in alle burgers een directe relatie hebben met een uniforme overheid wordt deels losgelaten. De overheid wordt meer op lokaal niveau georganiseerd. Juist op lokaal niveau kan maatwerk geleverd worden is de gedachte; daar kan de overheid samenwerken met burgers en hen meer verantwoordelijkheid geven en meer ruimte laten voor hun initiatief. Femke Bredewold en collega’s (2018) spreken over ‘de verhuizing’ van de verzorgingsstaat. Dit is geen overheid die als overkoepelende en allesbepalende bureaucratie functioneert, maar een partner in het lokale sociale weefsel. Lokale verschillen in sociale rechten en voorzieningen worden op de koop toe genomen of zelfs

actief nagestreefd, bijvoorbeeld in beleid dat ongelijk investeert voor gelijke kansen. Hoewel deze verbouwing van de verzorgingsstaat een lange opmaat heeft, was 2015 een beslissend jaar. Met de stelselwijziging van 2015 werd de verantwoordelijkheid voor maatschappelijke ondersteuning en jeugdzorg bij de gemeenten gelegd. In heel Nederland werden buurtteams opgericht, prototypes van de beoogde nieuwe verzorgingsstaat – één die menselijker zou zijn, meer ruimte zou laten voor eigen initiatief en de gemeenschap, burgers meer verantwoordelijkheid zou geven, en daarmee ook efficiënter en goedkoper zou worden. Een overheid waar professionals weer vertrouwd worden en de ruimte krijgen om te doen wat nodig is, over schotten heen en zonder keurslijf. Een nabije, samenwerkende overheid.

In heel Nederland werden buurtteams opgericht, prototypes van de beoogde nieuwe verzorgingsstaat – een die menselijker zou zijn, meer ruimte zou laten voor eigen initiatief en de gemeenschap, burgers meer verantwoordelijkheid zou geven, en daarmee ook efficiënter en goedkoper zou worden

Een menselijke overheid

In 2017 en 2018 deed ik onderzoek bij de Amsterdamse variant van deze teams: de Ouder- en Kindteams. ‘Wij zijn er voor jou! Altijd dichtbij!’ stond in grote letters op de OKT-website. De Teams werden voorgesteld als een luisterend oor en een helpende hand bij jou om de hoek. Sinds 2015 vormen deze Teams in Amsterdam het aanspreekpunt voor vragen over

opvoeding en opgroeien. Ze verwijzen gezinnen ook door naar meer gespecialiseerde hulpverlening en vormen daarmee de spil van de jeugdzorg. Gezinnen krijgen te maken met een vriendelijk, vertrouwd gezicht: een professional in de jeugdhulp of opvoedingsondersteuning die 'doet wat nodig is' en je indien nodig door bureaucratische procedures loodst.

De Teams zijn een voorbeeld van de nabije, samenwerkende overheid die je uitnodigt om langs te komen, mee te doen, en vraagt wat je nodig hebt om jouw ideeën waar te maken. Deze overheid wil onderdeel worden van het lokale sociale weefsel, waar ze nauw samenwerkt met formele en informele sociale partners, van sociaal werk tot welzijnsinstellingen, sociale initiatieven en actieve bewoners. Het is een bescheiden overheid die het liefst nagenoeg onzichtbaar wordt door op te gaan in de buurt, waar ze in relatieve stilte ondersteunt en aanmoedigt. Een overheid waarin het draait om horizontale samenwerking en het benutten en bevorderen van 'eigen kracht'. Tijdens een introductiebijeenkomst voor nieuwe leden presenteerde de directeur van de Ouder- en Kindteams deze nieuwe visie. 'Veel mensen denken dat we kleine afdelingen van Jeugdzorg zijn,' zei ze. 'In bepaalde wijken is er veel angst voor jeugdbescherming. Wij willen mensen een andere indruk geven: "Wij zien jou, en we helpen je je problemen op te lossen". We houden natuurlijk wel de veiligheid van het kind in de gaten, maar we staan naast ouder en kind.' De woorden van de directeur geven aan dat Teams het spiegelbeeld moesten worden van de oude verzorgingsstaat, geassocieerd met een overdaad aan

bureaucratie, fragmentatie en paternalistische professionals die afhankelijkheid en inactiviteit in de hand werken. Sociale wijkteams zoals de Ouder- en Kindteams horen juist niet hiërarchisch te zijn. Ze moeten samenwerken in plaats van voorschrijven. En in plaats van een complexe, gefragmenteerde en inflexibele bureaucratie worden ze bij voorkeur vertegenwoordigd door één vertrouwd gezicht. De teams nemen afscheid van eindeloze formulieren en audits; in de wijkteams staat professionele ervaring en kunde centraal. Professionals die 'doen wat nodig is' en innovatief denken om met inventieve oplossingen te komen.

De nadruk op gelijkwaardige samenwerking valt bij veel professionals in goede aarde. De kritiek van de antipsychiatriebeweging vanaf de jaren 60 en het negatieve beeld van bevoogdende professionals heeft hun blik op hun werk diep gevormd. Ze willen als hulpverleners 'naast ouders staan', en vooral niet de verbeelde autoritaire professionals zijn van voorheen. De nieuwe jeugdprofessional is geen autoriteit die boven ouders uittorent, maar een partner die samen met ouders naar oplossingen zoekt in hun eigen omgeving.

Institutionele macht

Deze gedroomde vriendelijke overheid blijkt in de praktijk verre van eenduidig. Zij herbergt een spanning tussen de oude en de nieuwe verzorgingsstaat. Want hoewel OKT-professionals trots zijn dat ze met ouders en kinderen samenwerken op hun verzoek, houden ze, net als in het oude systeem, een centrale rol in het monitoren van de gezondheid, het welzijn en de veilig-

We zijn er voor jou! Altijd dichtbij.

We zijn er voor alle kinderen, jongeren en ouders in Amsterdam. We bieden ondersteuning en hulp bij **opvoeden** en **gezond opgroeien**. Kleine zorgen, grote problemen of een vraag? Bel, chat of kom langs bij een Ouder- en Kindteam in jouw buurt.

Zoek een team bij jou in de buurt

je postcode

zoek

Ouder- en Kindteams Amsterdam website (maart 2023), met daarop verschillende jongeren voor een muurschildering met inspirerende historische figuren, waaronder Bob Marley. De pagina belichaamt de laagdrempelige, nabije, samenwerkende overheid die er voor jou is, altijd dichtbij. Bezoekers kunnen met hun postcode een team bij hun in de buurt vinden, of direct contact zoeken online.

heid van alle kinderen in Amsterdam. Deze taken impliceren meer interventionistische logica's die niet altijd goed samengaan met de wens om naast ouders te staan.

De fantasie van een vriendelijke, behulpzame overheid leidde regelmatig tot ontkenning van de meer hiërarchische en potentieel dwingende aspecten van het werk in de Teams. Dit maakte het moeilijk om te reflecteren op de autoriteit en institutionele macht die in hun werk besloten lag. Het sluimerende spook van de paternalistische professional maakte macht nagenoeg onbespreekbaar; professionele macht was besmet, en institutionele machtsrelaties werden vaak gebagatelliseerd of ontkend. Maar deze meer dwingende agenda's en dimensies verdwenen niet. Ze bleven bestaan als publiek geheim: ouders waren

zich terdege bewust van de publieke taak van OKT-professionals, maar in interacties bleef die macht onbesproken – stil maar duidelijk aanwezig onder het oppervlak. De Ouder- en Kindteam-professionals belichaamden een vriendelijke overheid met een glimlachend gezicht en een uitgestoken hand, die de monitoring en interventies die ook tot haar taken behoren, 'vergeet'.

De samenwerkende overheid?

De Ouder- en Kindteams en sociale wijkteams elders in het land zijn prototypes van de nieuwe, nabije overheid. Elders in het sociaal domein zien we dezelfde principes terug in de vorm van de samenwerkende overheid. In sociaal beleid wordt tegenwoordig bijna altijd uitgegaan van een integrale aanpak 'waarbij de opgave centraal staat', die op lokaal niveau georganiseerd

wordt, en waarbij nauw wordt samengewerkt met lokale welzijns- en sociale partners en sociale initiatieven. Beleid moet bovenal ontwikkeld en uitgevoerd worden met bewoners, wier wensen, perspectieven en kracht centraal staan. Programma's en sociale voorzieningen worden lokaal georganiseerd, zo luidt de mantra, en op een integrale manier – over bureaucratische schotten en domeinen heen. Complexe, interdisciplinaire allianties worden naar bewoners toe vertegenwoordigd door de vertrouwde gezichten van hun lokale OKT. Bovendien worden mensen aangemoedigd zelf initiatief te nemen of op z'n minst als vrijwilliger actief te worden, en is er ruimte om niet-traditionele partijen te financieren. Een waaier aan nieuwe actoren wordt uitgenodigd om sociaal beleid en voorzieningen mede vorm te geven en uit te voeren, van sociale ondernemers tot community organizers, inwoners en vrijwilligers. Het resultaat is een samenwerkende overheid met vage grenzen: het is moeilijk te zeggen waar de overheid ophoudt en de samenleving begint. En dat is vaak juist het punt: het beleid is gericht op het stimuleren van veerkrachtige, zorgzame wijken.

Dit mantra wordt toegepast op uiteenlopende gebieden: niet alleen in de jeugd- en maatschappelijke zorg, maar ook in bijvoorbeeld de aanpak van grootstedelijke problematiek in arme buurten in het kader van het National Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV), en op het gebied van gezondheid, in het Gezond en Actief Leven Akkoord (GALA). In het Crafting Resilience-project bestuderen we hoe beleidsmakers, sociale professionals en bewoners

deze nabije, samenwerkende overheid handen en voeten geven en welke dilemma's zij daarbij tegenkomen, onder meer in projecten die zich richten op de co-productie van sociale voorzieningen. Hieronder geef ik een indruk van deze dilemma's.

Onzichtbare arbeid

Door sociale voorzieningen in de wijk te organiseren en aan te sluiten bij lokale initiatieven wordt de zelfredzaamheid van buurten bevorderd en de aanspraak op publieke diensten verlicht, zo is de gedachte. De overheid wordt meer facilitator en partner dan dienstverlener. De sociale kaart wordt meer en meer een lappendeken van meer en minder formele welzijnsorganisaties, gerund door professionals en vrijwilligers.

De vrijwilliger kan gerust gezien worden als het boegbeeld van de nabije overheid

Veel vrijwilligers. Want in de filosofie van de nabije overheid ben je nooit alleen maar ontvanger van diensten; je wordt dringend verzocht medeproducent te worden. De vrijwilliger kan gerust gezien worden als het boegbeeld van de nabije overheid. We ontmoetten vrijwilligers in allerlei soorten en maten: doorgewinterde vrijwilligers met een lange carrière in het verenigingsleven, maar ook mensen die als voorwaarde voor hun uitkering 'vrijwilligerswerk' doen. Voor sommigen geeft vrijwilligerswerk betekenis aan hun leven aan de rand van de arbeidsmarkt, terwijl het voor anderen toegang biedt tot een netwerk, betaalde klussen of broodnodige diensten zoals

hulp bij het invullen van formulieren, of tot basisbehoeften als voedsel en kleding.

Maar hoe werk je samen met ‘de buurt’ of ‘de bewoners’? Wie zijn dat en waar vind je die?

Dergelijke activerende initiatieven en ruimtes kunnen een gevoel van verbondenheid en gemeenschap creëren, zoals Vénicia Sananès zag in een buurtwerkplek in Amsterdam-Zuidoost. Hier vonden buurtbewoners gezelligheid en zingeving. Maar de ruimte was afhankelijk van wat Sananès de ‘cheerleaders’ van de verzorgingsstaat noemt. Deze cheerleaders vertellen een positief verhaal om de bezoekers een warm welkom te bieden. Zoals ze in haar blog beschrijft, bood de buurtwerkplek mensen in de marge van de samenleving een plek om gezien te worden, anderen te ontmoeten en toegang te krijgen tot voor hen schaarse en cruciale middelen. Maar voor lastige vragen over armoede en marginalisering was weinig ruimte. Zulke initiatieven roepen de vraag op of mensen die hulp nodig hebben, zoveel tijd zouden moeten besteden aan diensten voor zichzelf en anderen. En hoe zit het met sociale rechten bij sociale voorzieningen die vooral drijven op warme gevoelens en meer weg hebben van een vereniging of liefdadigheid dan van de overheid?

In haar bijdrage beschrijft Charlotte van der Veen een ander voorbeeld van de zoektocht naar minder hiërarchische, door gebruikers georganiseerde voorzieningen: een door ervaringsdeskundigen gerund herstelhuis dat een alternatief biedt voor reguliere zorginstellingen met hun diagnoses en behandel-

plannen. Deze voorziening is onderdeel van de groeiende rol van ervaringsdeskundigen in het sociaal domein, juist om hiërarchische relaties te doorbreken, en ruimte te maken voor ervaringskennis. In haar portret legt Lidie Nonnekes (zie p. 94) uit wat ervaringskennis is en wat ervaringsdeskundigen kunnen bijdragen in het sociaal domein, ten minste als hun kennis en kunde serieus genomen worden. Initiatieven zoals het door Charlotte beschreven Herstelhuis hebben een lange geschiedenis, maar krijgen in het kader van de nabije overheid een plek in het reguliere welzijnslandschap. Dit biedt hen financiële ruimte en zekerheid, maar maakt het uitdagend om vast te houden aan hun principiële weigering van de dominante werkwijze in het welzijnsdomein. Met de inlijving in het reguliere welzijnslandschap moeten welkome alternatieven als het Herstelhuis knokken om niet alsnog in een keurslijf te belanden.

Samenwerken met ‘de buurt’

De nabije overheid komt ook duidelijk naar voren in stedelijk sociaal beleid. Daar wordt een integrale, wijkgerichte aanpak gezien als het antwoord op hardnekkige grootstedelijke problemen. Op buurtniveau zou de kloof tussen staat en burgers overbrugd kunnen worden, en kan beleid op een integrale manier tot stand komen, op een democratischere en efficiëntere wijze. Hierbij staat samenwerking centraal – met andere formele partijen als woningbouwcorporaties en welzijnsinstellingen, maar ook met informele initiatieven en, natuurlijk, ‘de bewoners’ zelf. Maar hoe werk je samen met ‘de buurt’ of ‘de bewoners’? Wie zijn dat en waar vind je die? De

ambtenaren belast met dit stedelijk beleid nieuwe stijl zijn vaak naarstig op zoek naar vertegenwoordigers van de wijk. Soms melden die zichzelf, zoals het bewonerscollectief waar Yannick Drijfhout over schrijft. Ze hopen invloed uit te oefenen op het beleid en toegang te krijgen tot hulpmiddelen. Vaak gaan beleidsmedewerkers ook zelf over tot het opzetten van netwerken van sleutelfiguren die als gesprekspartners in de buurt op kunnen treden. In beide gevallen komt de vraag van representativiteit boven drijven: vertegenwoordigen deze mensen de buurt? Zijn hun stemmen en wensen die van de meeste bewoners? Of zijn ze er alleen voor mensen zoals zij? En hoe zit het met de belangen van degenen die niet aan de beleidstafel zitten? Dit zijn de dilemma's waarmee beleidsmedewerkers geconfronteerd worden in hun streven om de democratische belofte van de nabije overheid in praktijk te brengen. Hoe moeten we de eisen van bewoners aan de beleidstafel beoordelen? En hoe moeten we ze afwegen tegen het formele democratische mandaat van de gemeenteraad?

Samenwerken met 'de wijk' is sowieso geen sinecure. Juist de wijken die als meest hulpbehoevend gezien worden, worden gekenmerkt door een – vaak gerechtvaardigd – wantrouwen ten opzichte van de overheid. Aan betrokken ambtenaren de taak om een ander, betrouwbaar en vooral menselijk gezicht te laten zien. Dat vraagt om een nieuw type beleidsmedewerker, vertelde omgevingsmanager Abdelkader Barkane (zie p. 57 voor portret) ons eens. Iemand die er 's avonds en in het weekend is. Die de telefoon opneemt als bewoners bellen.

Net als de professionals van de Ouder- en Kindteams belichamen deze beleidsmedewerkers het vertrouwde gezicht van een complexe en weerbarstige gemeentelijke bureaucratie. Als vertrouwde gezicht van een grotere bureaucratie, bemiddelen deze ambtenaren tussen bestuurlijke beleidsprocessen en bureaucratische routines en de logica's en perspectieven van bewoners – een verre van gemakkelijke taak. Zoals Janne Heederik laat zien, vertaalt de wens om met bewoners samen te werken zich vaak niet in procedures die dergelijke samenwerkingen laten floreren. In plaats daarvan zien we ze stranden in onbuigzame beleidseisen en procedures. Het team dat speciaal opgericht was om een gezamenlijke aanpak te ontwikkelen, was veel tijd kwijt met het sussen van spanningen tussen vertegenwoordigers van de gemeente en de wijk.

Machtsrelaties in de tussenruimte

Zoals we in dit magazine laten zien, creëert dergelijke samenwerking hybride ruimtes: tussenruimtes. In de tussenruimte leren de verschillende betrokkenen elkaar kennen en werken ze samen toe naar een min of meer gedeeld doel. Al snel zijn ze niet meer primair 'de gemeente' of 'de wijk', maar iets onbestemds daartussen, waarvoor vaak nog geen taal voorhanden is. Femke Kauling-freks laat in haar essay zien dat in dergelijke tussenruimtes verschillende perspectieven gehoord worden, inclusief perspectieven die in dominante frames als anders, afwijkend of minder valide weggezet worden. In deze tussenruimtes is ook plek voor de verschillende opvattingen ten aanzien van rechtvaardigheid die nu voor frictie, wantrouwen en teleurstelling zorgen, zoals

Vertegenwoordigers van de nabije overheid zoeken vaak aansluiting bij groepen die voor hen 'moeilijk bereikbaar' zijn en waarvan gedacht wordt dat die juist aandacht nodig hebben, onder meer bij een koffie-ochtend zoals deze. Foto: Bart Boeijen.

Lieke Wissink in haar bijdrage uiteenzet. Shivant Jhagroe betoogt dat ogenschijnlijk kleine details – de manier waarop de tussenruimte geënceneerd wordt, welke actoren welke rol toebedeeld krijgen – doorslaggevend kunnen zijn voor wat er in die tussenruimte kan ontstaan: of deze ruimte vooral de gebaande paden bestendigt of dat ze ruimte biedt aan een soms ongemakkelijke dialoog met democratisch potentieel.

Want ook de tussenruimte kent spanningen. Het verlangen om op gelijkwaardige wijze samen te werken stuit vaak op onderliggende machtsverschillen. Het interview met 'rebelse' bewoner Joyce van Loon-Amagir (zie p. 27) illustreert zowel

de ruimte die ontstaat voor andere stemmen en vormen van kennis als het gevaar om ingelijfd te worden in de beleidswereld, en niet meer echt je eigen geluid te laten horen.

Het verlangen om op gelijkwaardige wijze samen te werken stuit vaak op onderliggende machtsverschillen

Bovendien, zoals we ook in Yannick Drijfhouts bijdrage kunnen lezen, gaat het hier om een samenwerking tussen betaalde en getrainde institutionele actoren en anderen die formeel hun tegenbeeld zijn – gewone bewoners. Hoe kunnen ambtenaren horizontale werkrelaties opbouwen met

bewoners die geen institutionele positie hebben, niet betaald worden en niet over dezelfde bureaucratische vaardigheden en toegang beschikken?

De discrepantie tussen betaalde krachten aan de ene kant en vrijwillige inzet aan de andere kant schuurt. Op verschillende plekken wordt daarom ook geëxperimenteerd met vergoedingen en buurtbanen. Dit versterkt de vragen rond representatie die ik hierboven aanstipte: wie krijgt die betaalde baan of vergoeding, hoe hoog moet die zijn, en wat met al die anderen die vrijwillig hun tijd en energie inzetten?

Spanningen in de tussenruimte zijn vaak ook geracialiseerd. Sociaal beleid wordt over het algemeen geformuleerd in termen van generieke 'bewoners' en 'wijken'. Maar in feite richt het zich vaak op armere buurten met veel mensen van kleur en gemeenschappen die als onvoldoende 'geïntegreerd' en als problematisch worden gezien. Deze geracialiseerde dimensie wordt zelden expliciet gemaakt. In plaats daarvan lezen we over buurten die aandacht nodig hebben en over bevolkingsgroepen die 'moeilijk te bereiken' zijn. Maar zij is onderhuids aanwezig in de manier waarop over de wijken wordt nagedacht, en hoe beleid wordt vormgegeven en uitgevoerd. Net als ervaringsdeskundigen, worden vertegenwoordigers uit deze wijken of gemeenschappen vaak geprezen om hun vermogen om bruggen te slaan en vertrouwen te herstellen. Maar in de grotendeels witte, middenklasse beleidsomgeving zijn zij vaak buitenstaanders, en worden zij achtervolgd door de stigma's die aan 'hun groep' kleven.

Deze racialisering reproduceert ongelijkheden en creëert sluimerende spanningen in de tussenruimte – spanningen die, zoals bij het Masterplan in Amsterdam-Zuidoost, de samenwerking op kunnen blazen.

De wensdroom voorbij

De nabije overheid schetst een droombeeld van een samenwerkende, horizontale en democratische verzorgingsstaat. Dit is een overheid die bijna naadloos opgaat in het weefsel van zorgzame buurten.

Uit bovenstaande wordt duidelijk dat de werkelijkheid minder eenduidig is. De visie van een nabije, menselijke en democratische overheid spreekt veel mensen aan.

Sociaal beleid wordt over het algemeen geformuleerd in termen van generieke 'bewoners' en 'wijken'. Maar in feite richt het zich vaak op armere buurten met veel mensen van kleur en gemeenschappen die als onvoldoende 'geïntegreerd' en als problematisch worden gezien

Het is een wensdroom die middels beleidsinterventies en programma's meer en meer mensen en plekken aan zich bindt. Buurtbewoners en vrijwilligers krijgen de ruimte en financiële mogelijkheden, en er is plek voor alternatieve visies en praktijken. Maar dit brengt ook grote verantwoordelijkheden met zich mee. Er wordt van 'actieve bewoners' verwacht dat ze professioneel handelen en ze merken dat hun vrijwilligerswerk steeds minder optioneel wordt. Onder het mom van zorgzaamheid, empowerment en democratisering dreigt de nabije overheid daarmee ongelijkheid in stand te houden of zelfs te vergroten.

In zijn oratie sprak Willem Trommel (2009) over gulzig bestuur, waarmee hij verwees naar overheidsactoren die persoonlijke relaties en maatschappelijke initiatieven instrumentaliseren ten behoeve van het algemeen belang en, uiteraard, met het oog op bezuinigingen.

De nabije overheid met het vriendelijke gezicht blijkt tegelijk veeleisend: zij voedt zich gretig met persoonlijke dromen, tijd en sociale relaties

Het maatschappelijk middenveld wordt gemanipuleerd om publieke taken op zich te nemen, betoogde hij. Een dergelijke instrumentalisering zien we ook bij de nabije overheid. Ook dit is een gulzige overheid waar de grenzen tussen overheid en samenleving, formele en informele hulp, sociaal recht, burenplicht en gunst steeds verder vervagen.

De bijdragen in dit magazine laten zien met hoeveel energie, plezier en betrokkenheid mensen ingaan op de uitnodiging om actief mee te doen en hun omgeving vorm te geven. Maar ze tonen ook de keerzijde: mensen die gedesillustioneerd afhaken of opgebrand raken na jaren van inzet zonder het gevoel te hebben een wezenlijk verschil te kunnen maken. De nabije overheid met het vriendelijke gezicht blijkt tegelijk veeleisend: zij voedt zich gretig met persoonlijke dromen, tijd en sociale relaties. De uitdaging is om die honger te beteugelen en te kanaliseren. Dat begint met een kritische analyse van de voorwaarden waaronder en de manier waarop mensen worden uitgenodigd mee te doen aan de ontwikkeling en uitvoering van sociaal beleid.